

Het Europees Sociaal Forum

Collectiviteitvorming op transnationaal niveau

Moniek Plukhooij (s0924881)

m.m.plukhooij@umail.leidenuniv.nl

17 juni 2013

Bachelorproject Internationale/Vergelijkende Politiek

Docent: Dr. D.R. Piccio

8017 woorden

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Theoretisch kader	
2.1 'Europeanization'	4
2.2 Collectieve Identiteit	6
3. Methode van onderzoek	
3.1 Data verzameling	9
3.2 'Frame Analyse'	10
3.3 Verwerking van de Frames	11
3.4 Hoofdthema's ESF programma's	13
4. Analyse	
4.1 'Frame Analyse'	14
4.2 Hoofdthema's ESF programma's	15
5. Resultaten & Discussie	16
6. Conclusie	18
7. Referenties	20
8. Appendixes	
8.1 Appendix A: Achtergrondinformatie ESF	23
8.2 Appendix B: Bronnen ESF programma's	24
8.3 Appendix C: Programma ESF Athene (2006)	25
8.4 Appendix D: Programma ESF Malmö (2008)	26
8.5 Appendix E: Programma ESF Florence (2012)	27

1. Inleiding

De Europese Unie (EU) kenmerkt zich de laatste decennia door aantal voortdurende problemen. De EU spoort aan op uitbreiding van het aantal lidstaten en meer besluitvorming van bovenaf. Onder de Europese bevolking groeit echter steeds meer onvrede over de toenemende macht van de EU. Deze problematiek laat zich omschrijven door het zogenaamde ‘democratische tekort’ binnen de EU (Cini en Pérez-Solórzano Borragán 2010: 10). Het ‘democratische tekort’ ontstaat doordat de Europese bevolking van mening is dat er (te)veel macht aan de EU wordt overgedragen. Deze Europese integratie zou ten koste gaan van de inbreng van nationale parlementen en instituten bij de totstandkoming van het uiteindelijke beleid. Tevens zou de EU te weinig verantwoording, representatie en vertegenwoordiging afleggen over dit beleid naar de Europese bevolking toe (Chryssochoou 2010: 378-379).

De afgelopen jaren is er onder de Europese bevolking een afnemend vertrouwen in de EU gemeten (zie ondermeer Standard Eurobarometer 2012: 13-14). Veel Europeanen geven weinig om de EU en zijn over het algemeen slecht geïnformeerd over de gang van zaken (Ross 2009: 528, della Porta en Caiani 2009: 1-5). De onvrede van de Europese bevolking kwam onder meer tot uiting bij de afwijzing van de Europese Constitutie in 2005 in Nederland en Frankrijk.¹ De houding van de Europeanen wordt versterkt door een aantal negatieve trends. Zo zorgen een ongunstige economische situatie en mythes over ‘Polen die de banen komen inpikken’ voor een slecht imago.² Daarnaast kampt de EU met een identiteitsprobleem. De Europeanen voelen zich in de eerste plaats verbonden met hun nationale identiteit. Het ontstaan van een Europese identiteit blijkt geen vanzelfsprekend proces (McLaren 2010: 391-403, Ross 2009: 528-532).

Er vinden ook geregeld protesten en demonstraties plaats tegen het beleid van de EU. Deze protesten vinden meestal op nationaal niveau plaats, dit komt mede door de beperkt ontwikkelde representatieve democratie van de EU. De demonstranten vinden hierdoor weinig of geen respons van Europese politici bij hun protesten. Het aantal sociale bewegingen op transnationaal niveau neemt echter wel toe (della Porta en Caiani 2009: 1-5 en 42). Deze groei heeft te maken met een proces van globalisering. Waarbij er een overdracht plaatsvindt van besluitvorming op nationaal niveau naar meer regionale en transnationale besluitvorming

---

¹ Toenemende onvrede van de Europeanen blijkt ook uit support voor politieke partijen die zich tegen of kritisch opstellen naar de EU toe (website NRC Handelsblad 2013).

² <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2686/Binnenland/article/detail/3164083/2012/02/08/PVV-verzamelt-klachten-over-Oost-Europese-arbeiders.dhtml> (bezoekt op 23 mei 2013).

(zoals het geval is binnen de EU). De sociale bewegingen voelen zich hierdoor genoodzaakt een meer transnationale houding aan te nemen bij hun protesten en demonstraties (Giugni *et al.* 2006: 1-5).

Een voorbeeld van een transnationale sociale beweging is het Europees Sociaal Forum (ESF), wat voor het eerst werd georganiseerd in Florence in 2002. Tijdens de bijeenkomsten van het ESF komen verschillende groeperingen en individuen uit Europa samen om te discussiëren over de toekomst van Europa en de wereld. Naast het bieden van een forum waar de discussies kunnen plaatsvinden, heeft het ESF ook een mobiliserende rol, zo worden in het programma ook demonstraties opgenomen. Het ESF is sinds 2002 nog zes keer georganiseerd in verschillende Europese steden en mag rekenen op veel deelnemers (della Porta 2009: 1-11).³ Het ESF houdt zich bezig met uiteenlopende onderwerpen.⁴ Hoewel iedere ESF bijeenkomst zich grotendeels inzet voor dezelfde thematiek, verschillen de bijeenkomsten onderling wel van elkaar. Zo was er in het programma voor de bijeenkomst in Parijs meer aandacht voor Europa, waar het programma in Londen meer gericht was op het neoliberalisme (della Porta 2009: 16-17). In het programma van Parijs werden standpunten bijvoorbeeld ook meer met ‘against’ verwoord, terwijl er in Londen een meer algemene formulering is gebruikt. Het hoofddoel van het ESF is een Europa te creëren vrij van neoliberale invloeden en met democratische inbreng van alle Europeanen (Haug *et al.* 2009: 36-37).

De heterogeniteit van het ESF maakt het een interessant fenomeen om te bestuderen. Ten eerste omdat de deelnemers aan het ESF kunnen worden gezien als een nieuw type deelnemer aan sociale bewegingen. De transnationale ‘Europese’ demonstrant heeft te maken met zowel nationale als internationale invloeden, waarbij zowel de invloed van postmaterialistische waarden als socio-economische belangen een rol kunnen spelen (Van Aelst en Walgrave 2001: 462). Daarnaast heeft het ESF als platform een belangrijke rol bij het uitdragen van de Europese opinie over het beleid van de EU. Het ESF geeft als forum inzicht in een alternatieve vorm van democratie, waarbij groeperingen en individuen een belangrijk aandeel hebben.

De diversiteit van het ESF roept ook vragen op over de mate van collectieve identificatie

---

³ Zie Tabel 1 in Appendix A voor achtergrond informatie over het ESF

⁴ De zogenaamde ‘Global Justice Movement’ onderwerpen. Bijvoorbeeld sociale en economische rechtvaardigheid, milieuproblematiek, internationale handelsregels, eerlijke handel etc. Deze onderwerpen zijn grotendeels onder te brengen onder twee thema’s: ‘global justice’ en democratie (Giugni *et al.* 2006: 1-7)

onder de deelnemers. De collectieve identiteit is de mate van identificatie en verwantschap dat individuen ervaren naar andere individuen wanneer zij deelnemen aan sociale bewegingen (Gecas 2000: 99-100). Door sommige auteurs, zoals Diani (1992) wordt de collectieve identiteit als essentieel beschouwd om te kunnen spreken van een sociale beweging (1992: 2-3). Juist door de samenkomst van verschillende groeperingen en individuen valt het te bezien of er sprake is van een collectieve identiteit onder de deelnemers van het ESF.

In dit onderzoek staat dan ook de volgende vraag centraal: ‘Kunnen we een collectieve identiteit onder deelnemers van een transnationale sociale beweging als het ESF vinden?’ Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal gebruik worden gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse van programma’s van verschillende ESF bijeenkomsten. Zo wordt er gebruik gemaakt van ‘Frame Analyse’ en een vergelijking van hoofdthema’s in de ESF programma’s. Op deze manier kan de mate van collectiviteit binnen het ESF door de jaren heen worden vergeleken. Hieronder volgt eerst een uiteenzetting over het proces van ‘Europeanization’ en het concept van de collectieve identiteit, waarna er dieper wordt in gegaan op de inhoudsanalyse.

2. Theoretisch kader

2.1 ‘Europeanization’

Zoals in de inleiding wordt besproken is er een proces van globalisering gaande. Binnen Europa wordt dit proces ook wel omschreven als ‘Europeanization’, een regionale variant van globalisering (della Porta en Caiani 2009: 4). Het proces van ‘Europeanization’ kan op verschillende manieren worden gedefinieerd. Zo kan het worden gezien als een proces van Europese integratie, of het Europeaniseren van binnenlandse instituties, politiek en identiteiten (Cini en Pérez-Solórzano Borragán 2010: 443).

In dit onderzoek wordt ‘Europeanization’ gezien als een proces dat zowel binnen als buiten de grenzen van de EU invloed heeft. Hierbij moet zowel gedacht worden aan het oprichten van Europese instituties, maar ook de impact op de lidstaten zelf. Een gevolg hiervan is dat ‘Europeanization’ niet alleen effect heeft op bijvoorbeeld de economische eenwording van lidstaten, maar ook een culturele samensmelting. Het publieke beleid van nationale staten is zodoende beïnvloedbaar geworden door actoren van buitenaf. De bestaande landsgrenzen worden neergehaald en supranationale instituten komen hiervoor in de plaats (della Porta en Caiani 2009: 10).

Het proces van ‘Europeanization’ kan op verschillende manieren worden benaderd. Zo kan

er sprake zijn van een ‘top-down’ benadering, waarbij de EU de voornaamste invloed heeft op de totstandkoming van het beleid. Deze besluitvorming heeft zowel effect op de Europese lidstaten als staten buiten de EU. Een bekend voorbeeld hiervan zijn de ‘Copenhagen Criteria’, waarbij de EU de eisen van een liberale democratie en markt economie voorschrijft aan toekomstige lidstaten. Hier tegen over staat een ‘bottom-up’ benadering, waarbij lidstaten meer zeggenschap hebben over het tot stand te komen beleid (Börzel en Panke 2010: 406-408). Een derde benadering zoekt een samenkomst tussen de ‘top-down’ en ‘bottom-up’ benaderingen en stelt de lidstaten enigszins gevormd worden door Europees beleid, maar hun nationale karakter niet zullen verliezen. De meeste auteurs lijken zich in deze laatste benadering te kunnen vinden. Zij stellen dat er sprake is van ‘Multilevel Governance’. Hierbij wordt het beleid van de EU en haar lidstaten gevormd door meerdere actoren op zowel lokaal, nationaal en globaal niveau (della Porta en Caiani 2009: 11-12).

Het proces van ‘Europeanization’ heeft ook effect op de rol die sociale bewegingen innemen. Zoals in de inleiding wordt besproken gaan sociale bewegingen zich steeds meer transnationaal opstellen. Sociale bewegingen zijn een aantal fases van ontwikkeling door gegaan, waarbij natiestaten een belangrijke mate van inbreng hebben gehad. Zo waren protesten in de zestiende en zeventiende eeuw voornamelijk gericht tegen staatsexpansie. Staten waren toen meer lokaal en gepatroniseerde samenlevingen. De opstelling van sociale bewegingen veranderde toen de staten transformeerden tot moderne natiestaten: zo kwamen er meer arbeidersbewegingen op. Eind twintigste eeuw gingen sociale bewegingen zich focussen op onderwerpen van de ‘new social movements’ (NSM’s), waarbij meer aandacht was voor postmaterialistische belangen. Door de ontwikkeling naar meer transnationaal en globaal gerichte staten, zetten sociale bewegingen zich momenteel meer in voor ‘global justice movement’-onderwerpen. Deze onderwerpen verschillen qua inhoud niet veel van de belangen van arbeidersbewegingen en NSM’s. De verschillen zitten vooral in de aanpak: naast protesten wordt ook gebruik gemaakt van ‘onconventionele’ manieren van protest, bijvoorbeeld door het organiseren van sociale forums. Daarnaast onderscheiden transnationale sociale bewegingen zich van hun voorgangers door de globale en transnationale aanpak van protest (Giugni *et al.* 2006: 1-7).

Sociale bewegingen hebben gedurende deze fases invloed gehad op het ontstaan van een ‘critical sphere’ in samenlevingen. Door druk uit te oefenen op civiele, sociale en politieke rechten, hebben sociale bewegingen een bijdrage geleverd in het doen ontstaan van debat en democratie binnen de natiestaten. Met het huidige proces van ‘Europeanization’ zouden de transnationale sociale bewegingen ook een rol kunnen spelen in het doen ontstaan van een

Europese ‘critical sphere’. Sociale bewegingen kunnen op Europees niveau een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling en verbetering van transparantie en publieke verantwoording van instituties van de EU (della Porta en Caiani 2009: 12-13).

Sociale bewegingen kunnen hun protesten aan de EU op twee verschillende manieren kenbaar maken. Ten eerste via lidstaten van de EU, dit proces wordt ‘domestication’ genoemd. Wanneer de sociale bewegingen druk uitoefenen op de nationale overheden, kunnen deze overheden het protest kenbaar maken op supranationaal niveau. Op deze manier kan de zwakke democratische verantwoording van de EU worden omzeild. Een tweede manier is door het protest aan de EU zelf kenbaar te maken, dit proces wordt ‘externalization’ genoemd. Door druk uit te oefenen op supranationale niveaus kan het binnenlands beleid van lidstaten worden aangepast. Deze manier van protesteren is nuttig wanneer er bij de nationale overheden geen gehoor wordt gevonden. De sociale bewegingen die protest uitoefenen op de EU lijken gebruik te maken van zowel ‘domestication’ als ‘externalization’. Waar de mate van ‘Multilevel Governance’ kan verschillen per onderwerp en land, zal ook de gekozen aanpak verschillen (della Porta en Caiani 2009: 14-17).

Over de rol die sociale bewegingen in Europa kunnen spelen is nog niet veel bekend (della Porta en Caiani 2009: 4-5). Wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het ESF, kan nog niet met duidelijkheid worden gezegd wat zij voor invloed op de EU hebben gehad en zullen hebben in de toekomst. Wel is bekend dat het ESF een grote rol kan hebben in de ontwikkeling van een Europese identiteit (della Porta en Caiani 2009: 145-146). Willen er echter uitspraken worden gedaan over de vorming van een Europese identiteit zal er eerst gekeken moeten worden naar de vorming van een collectieve identiteit binnen het ESF zelf. Hieronder volgt daarom eerst een uiteenzetting over de vorming van collectieve identiteiten binnen sociale bewegingen.

2.2 De collectieve identiteit

Het concept van de collectieve identiteit is ontstaan als antwoord op de vraag hoe en waarom collectieve actie binnen sociale bewegingen tot stand komt (Polletta en Jasper 2001: 289, Flesher Fominaya 2010: 393). Binnen theorieën en modellen als de ‘Resource Mobilization Theory’ en de ‘Rational Choice Models’ lag de focus op meer rationele en doelgerichte motieven van deelnemers. Hierdoor was er minder oog voor sociaalpsychologische, emotionele en culturele factoren die van belang kunnen zijn bij de keuze tot deelname. Bij de bestudering van de collectieve identiteit is er wel oog voor deze factoren (Flesher Fominaya

2010: 393). Individuen en groepen raken door het proces van identiteitvorming ideologisch verbonden met elkaar. Door te kijken naar de collectieve identiteit van deelnemers kan antwoord worden gegeven op vragen als hoe en waarom sociale bewegingen ontstaan en hoe ze zich ontwikkelen (Roth 2000: 301-302).

De collectieve identiteit van deelnemers aan sociale bewegingen laat zich niet eenduidig definiëren: het concept is niet algemeen vastgesteld. Het begrip van identiteitvorming is echter terug te voeren op auteurs als Karl Marx en Emile Durkheim. Wat Marx het bewustzijn van klassenidentiteit noemde, zag Durkheim als een bepaalde 'we-ness' bij deelnemers aan sociale bewegingen. Bestudering van de collectieve identiteit kan vanuit verschillende invalshoeken plaatsvinden. Zo gaat men er bij het essentialisme vanuit dat de collectieve identiteit ontstaat door middel van onderliggende karakteristieken van de deelnemers.⁵ Het constructivisme stelt echter dat de collectieve identiteit van buitenaf wordt gecreëerd (Snow 2001: 1-6). De collectieve identiteit wordt dan gezien als het resultaat van een sociaal proces: door het sociale proces dat de deelnemers samen ondergaan ontstaat een bepaalde solidariteit binnen de groep. De solidariteit die de deelnemers ervaren is nodig om samen tot actie over te kunnen gaan, dit solidariteitsgevoel wordt ook wel loyaliteit naar anderen groepsleden genoemd (della Porta en Diani 2006: 91-94, Polletta en Jasper 2001: 289).

Melucci beschrijft dit proces als actieve relaties die de deelnemers samen aangaan, hierbij benadrukt hij het belang van emoties (Flesher Fominaya 2010: 395). Om een actieve relatie aan te gaan zullen de deelnemers een 'tegenstander' moeten identificeren. Door deze identificatie kunnen de deelnemers zich tegen deze 'ander' keren in hun protest (della Porta en Diani 2006: 93). Dit sociale proces waar de collectieve identiteit uit zal ontstaan wordt versterkt door bepaalde factoren: zo geven taal, rituelen en bepaalde gebruiken een stem aan dit proces (Flesher Fominaya 2010: 395-396). Gevoelens kunnen bijvoorbeeld worden versterkt door gebruik te maken van mythes en historische gebeurtenissen: de zogenaamde 'invention of traditions'. Door het benadrukken van emoties zullen normatieve en symbolische elementen ontstaan bij de deelnemers. Hierdoor ervaren zij een bepaalde mate van voldoening wanneer zij zich bij een sociale beweging voegen (della Porta en Diani 2006: 101-108).

Deelname aan de sociale beweging wordt op deze manier als het ware een manier van leven en geeft de deelnemers een bepaald doel (della Porta en Diani 2006: 107). De collectieve identiteit van deelnemers aan sociale bewegingen geeft in die zin ook een

---

⁵ Zie bijvoorbeeld het onderzoek van Klandermans en de Weerd (2000) over groepscharacteristieken onder Nederlandse boeren die protesteren tegen de EU (2000:76-85).

verklaring voor wat Mancur Olson 'free rider' gedrag noemt. Collectieve actie is volgens Olson irrationeel, omdat er altijd anderen zijn die zonder inzet van dit gedrag kunnen profiteren. Door de collectieve identiteit is deelname aan sociale bewegingen is dan ook niet langer irrationeel gedrag van deelnemers: het een manier van leven geworden (della Porta en Diani 2006: 100, Polletta en Jasper 2001: 289).

Hoewel de organisatie van de sociale beweging een belangrijke rol kan spelen in de vorming van de collectieve identiteit, hoeft dit niet altijd het geval te zijn. Het doen ontstaan van de collectieve identiteit is namelijk niet veeleisend. Zo is deelname aan een sociale beweging bijvoorbeeld geen vereiste om een identiteitsgevoel te ervaren (della Porta en Diani 2006: 98-99). Er hoeft ook geen sprake te zijn van een volledig homogene en samenhangende sociale beweging. Sociale bewegingen zijn over het algemeen redelijk heterogene groepen actoren. Ondanks de heterogeniteit is er toch (vaak) sprake van een collectieve identiteit (Diani 1992: 2-3). Tevens kunnen deelnemers meerdere identiteiten hebben: de mate van identificatie kan fluctueren (della Porta en Diani 2006: 92). De mogelijkheid bestaat dat deelnemers zich op een gegeven moment niet langer (meer) door een sociale beweging gerepresenteerd voelen. Bij een dergelijke ontwikkeling zal de identiteit van de deelnemers afnemen of verdwijnen (Polletta en Jasper 2001: 292).

Wanneer gekeken wordt de vorming van een collectieve identiteit binnen een transnationale sociale beweging als het ESF, zijn er dus mogelijkheden dat de deelnemers zich aangetrokken voelen tot de collectieve identiteit die als groep ontstaat. Er zijn geen landsgrenzen of deelnemersaantallen die dit proces kunnen beperken. Op basis van de literatuur kunnen we dus verwachten dat het mogelijk is dat er een collectieve identiteit onder de deelnemers van het ESF zal ontstaan. Wat echter kan zorgen voor een beperking is het feit dat het ESF een transnationale sociale beweging is die met verschillende invloeden te maken heeft. Deze invloeden worden deels beïnvloedt door het proces van 'Europeanization': wanneer bijvoorbeeld gekeken wordt naar het economische beleid van de EU heeft dit verschillende uitwerkingen op de Europese landen. Zo kunnen de ontwikkelingen voor Zuid-Europese lidstaten voor meer onvrede zorgen, dan in Noord-Europese landen. Dit kan een verschillend effect geven op de deelnemers. Het is dus de vraag in hoeverre het ESF als transnationale sociale beweging voorbij kan gaan aan deze effecten, en alsnog kan zorgen voor een collectieve identiteit onder de deelnemers.

3. Methode van onderzoek

3.1 Data verzameling

De collectieve identiteit van deelnemers aan sociale bewegingen kan op verschillende manieren worden onderzocht. Zo kan er gebruik worden gemaakt van interviews en enquêtes onder deelnemers (zie ondermeer Andretta 2003). De collectieve identiteit kan ook onderzocht worden door te kijken naar documenten die door sociale bewegingen worden geproduceerd. Op deze manier kan de mate van collectiviteit binnen de sociale bewegingen, of binnen een sociale beweging gedurende verschillende tijdsperioden (zoals bij het ESF het geval is) worden achterhaald. In dit onderzoek zal er een kwalitatieve inhoudsanalyse worden uitgevoerd door gebruik te maken van de ‘Frame Analyse’ en een vergelijking van de hoofdthema’s in de programma’s van ESF bijeenkomsten. Door gebruik te maken van een inhoudelijke analyse is het mogelijk naast de letterlijke betekenis (‘manifest content’) ook een onderliggende betekenis van documenten te achterhalen (‘latent content’) (Babbie 2010: 333-338). Aangezien de collectieve identiteit onder deelnemers aan sociale bewegingen geen tastbaar gegeven is, is een inhoudelijke analyse goed bruikbaar voor een dergelijk onderzoek.

Voor dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van de programma’s van recente ESF bijeenkomsten. Zoals in de inleiding wordt besproken, is de onvrede van de Europese bevolking over de EU de afgelopen jaren steeds verder gestegen. Het uitbreken van de financiële crisis in 2007-2008 kan een mogelijke verdieping betekenen ten opzichte van de voorgaande jaren wat betreft de publieke opinie. Kijken naar de meer recente documentatie van het ESF valt dan ook goed in de hedendaagse context te plaatsen.

Zo doende is gekozen voor de programma’s van het ESF in 2006 (Athene), 2008 (Malmö) en 2012 (Florence).⁶ Het programma van het ESF in Athene biedt de mogelijkheid een visie te geven op de situatie van voor de financiële crisis. Op deze manier kan een vergelijking gemaakt tussen een programma van voor de financiële crisis, en twee programma’s van na de financiële crisis. Naast de verschillen in tijd, biedt de data ook de mogelijkheid te kijken naar twee regio’s in Europa: Noord-Europa (Malmö) en Zuid-Europa (Athene en Florence). De verschillen tussen Noord- en Zuid-Europa zouden ook kunnen zorgen voor verschillen in de programma’s van het ESF.⁷

---

⁶ Zie Appendix B voor bronnen van de ESF programma’s.

⁷ Het proces van ‘Europeanization’ en het beleid van de EU hebben een verschillende uitwerking op Europese lidstaten. Het is dan ook mogelijk dat sociale bewegingen in Zuid-Europa andere standpunten naleven dan

3.2 'Frame Analyse'

Om te kunnen bepalen over er sprake is van een collectieve identiteit bij deelnemers aan het ESF zal in dit onderzoek gebruik worden gemaakt van de 'Collective Action Frames Theory'. Deze theorie is onderdeel van de 'Classic Social Movement Agenda' (CSMA), waarin gebruik wordt gemaakt van 'Political Opportunities', 'Mobilizing Structures' en 'Cultural Framing' als benaderingen om politieke situaties uit te leggen. Deze drie benaderingen bepalen in hoeverre de collectieve actie van sociale bewegingen geanalyseerd en verklaard kan worden. De eerste twee benaderingen kijken voornamelijk naar de structurele oorzaken van collectieve actie. Wanneer gekeken wordt naar het ontstaan van de collectieve identiteit, is het meer relevant te kijken naar culturele omstandigheden. Het proces van 'Cultural Framing' zal in dit onderzoek dan ook verder worden uitgewerkt (Giugni *et al.* 2006: 7-16).

Bij de 'Frame Analyse' ligt de nadruk op de constructie en vorming van activiteiten van de sociale beweging. Vanuit dit proces worden deelnemers geïnspireerd en mogelijk gemotiveerd om zich in te zetten voor collectieve actie (Bendford en Snow 2000: 614). Zowel de deelnemers als de sociale beweging kunnen hierbij een rol spelen, maar ook partijen van buitenaf (zoals de media of tegenpartijen) (Giugni *et al.* 2006: 9.). Door deze processen ontstaan verschillende soorten 'Collective Action Frames'.⁸ In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van de Frames van Bendford en Snow (2000): het 'Diagnostic Frame', het 'Prognostic Frame' en het 'Motivational Frame'.

De Frames van Bendford en Snow (2000) zijn onder te verdelen in twee benaderingen: 'Consensus Mobilisation' en 'Action Mobilisation'. Binnen de eerste benadering vallen Frames die gericht zijn op het creëren van een bepaalde mate van overeenstemming binnen de sociale beweging. De activiteiten die binnen deze Frames vallen zijn gericht op het doen ontstaan van een gedeeld begrip over problemen. Zo benoemen activiteiten binnen het 'Diagnostic Frame' de problemen waar de sociale beweging zich op richt. Hierbij moet gedacht worden aan de identificatie van slachtoffers en tegenstanders ('us vs. them'). Zoals naar voren komt in de informatie over de collectieve identiteit, is het voor het doen ontstaan van collectieve actie binnen een sociale beweging belangrijk een 'vijand' te creëren waar men zich tegen af kan zetten. Binnen de 'Consensus Mobilisation' benadering vallen ook

---

sociale bewegingen in Noord-Europa. De heterogeniteit van deelnemers binnen het ESF kan dit effect versterken. Zie ondermeer http://www.telegraaf.nl/dft/20314105/___Tweedeling_tussen_Noord-_en_Zuid-Europa_wordt_steads_duidelijker___html (bezocht 22 mei 2013).

⁸ Bijvoorbeeld 'Cold War Frame' en 'Identity Politics Frame' (Bendford 1997: 414-415).

activiteiten die gericht zijn op het creëren van oplossingen en strategieën om de problemen op te lossen, dit zijn de zogenaamde ‘Prognostic Frames’. De tweede benadering van Bendford en Snow behelst activiteiten die onder ‘Action Mobilisation’ vallen. Deze activiteiten moeten deelnemers motiveren en stimuleren om over te gaan tot de collectieve actie (Bendford en Snow 2000: 615-618). Bendford en Snow benoemen ook ‘Framing Processes’ en ‘Master Frames’ in hun werk, deze onderdelen komen in dit onderzoek niet naar voren.⁹

Hoewel Frames een belangrijke indicatie geven voor collectieve actie onder deelnemers aan sociale bewegingen, dient te worden opgemerkt dat er slechts gekeken wordt naar een bepaald moment in de tijd. Zo kunnen deelnemers gedurende de tijd, en onderling van elkaar verschillen in hun interpretatie van de Frames. Het gebruik van ‘Frame Analyse’ maakt het echter mogelijk te kijken naar de algemene sociale interpretatie. Op deze manier is het mogelijk verschillende momenten in tijd met elkaar te vergelijken en kan de ontwikkeling van sociale bewegingen worden onderzocht (Johnston 2002: 66-67). Een andere kritiek van de ‘Frame Analyse’ richt zich op het gebrek aan empirische studies waarbij een vergelijking wordt gemaakt tussen cases. Door te kijken naar het ESF wordt er gehoor gegeven aan deze kritiek: de analyse kijkt namelijk naar een case die over meerdere grenzen en tijdsperiodes gaat (Bendford 1997: 411-415).

3.3 Verwerking van de Frames

Om de ‘Frame Analyse’ op de programma’s van het ESF te kunnen toepassen, wordt gebruik gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse. Een dergelijke methode zorgt voor verschillen in interpretatie van de gegevens. Hierdoor geeft een dergelijke methode geen volledig objectief beeld (Babbie 2010: 328). Daarnaast verschillen de programma’s onderling van elkaar. Zo bevat het programma van Athene geen informatie over het doel van de activiteiten, waar dit in de programma’s van Malmö en Florence wel het geval is. De informatie die beschikbaar is zorgt soms ook voor verwarring. Zo is er bij het programma van Malmö veelvuldig sprake van activiteiten waar zowel een ‘Diagnostic Frame’, als een ‘Prognostic Frame’ als een ‘Motivational Frame’ op van toepassing kunnen zijn. Wanneer dit het geval is,

---

⁹ Zo is er het ‘Discursive Proces’, gericht op de communicatie naar de deelnemers van sociale bewegingen. Waarbij gebruik wordt gemaakt van ‘Frame Articulation’ en ‘Frame Amplification’. Er wordt gesproken over het ‘Strategic Proces’, waarbij doelen van de sociale bewegingen naar voren komen. Hierbij wordt naast ‘Frame Amplification’ ook gebruik gemaakt van ‘Frame Bridging’ en ‘Frame Transformation’. Daarnaast is er het ‘Contested Proces’, gericht op tegenstanders van de sociale beweging. Waarbij gebruik wordt gemaakt van ‘Counter Framing’ (Bendford en Snow 2000: 623-628). De ‘Master Frames’ zijn meer algemene Frames. Deze Frames bevatten algemeen omschreven onderwerpen. Op deze manier zullen meer sociale bewegingen en individuen zich in deze ‘Master Frames’ kunnen vinden (Bendford en Snow 2000: 618-619, Giugni *et al.* 2006: 15).

is gekozen voor het Frame waar de meeste nadruk op ligt.¹⁰ Bij het programma van Florence waren een aantal activiteiten in het Italiaans omschreven. Er is voor gekozen deze activiteiten wel in de Analyse op te nemen, maar de interpretatie van deze activiteiten is hierbij minder transparant.¹¹ Om de Frames op de programma's toe te kunnen passen zullen een aantal stappen worden doorlopen:

1) 'Diagnostic Frame':

Om een gedeeld begrip onder de deelnemers van de sociale beweging te creëren, is bij dit Frame voornamelijk gekeken naar de identificatie. Hierbij kan sprake zijn van de identificatie van slachtoffers en vijanden, maar ook van problemen.¹² De activiteiten in dit Frame zijn vaak vragend omschreven, in een sociaal forum als het ESF krijgen de deelnemers de mogelijkheid om hun visie op de situatie te geven. Deze activiteiten zijn daardoor nuttig om samen verder te komen.¹³ Onder dit Frame vallen ook activiteiten die geen verdere informatie bevatten.¹⁴

2) 'Prognostic Frame':

Onder dit Frame vallen activiteiten die gericht zijn op het creëren van oplossingen en strategieën.^{15 16} Het verschil met het 'Motivational Frame' is dat in het 'Prognostic Frame' de

---

¹⁰ Bijvoorbeeld 'Good education for all? Education – quality and access' ('Diagnostic Frame') en 'Effects of the geopolitical strategy of the EU with Latin America on Young Peoples working and living conditions' ('Prognostic Frame'). Waarbij de nadruk bij de eerste activiteit ligt op de algemene rol die deze activiteit inneemt. Bij de tweede activiteit ligt de nadruk op het zoeken naar een strategie.

¹¹ Bijvoorbeeld 'Green economy e grandi infrastrutture' ('Diagnostic Frame') en 'Acqua e Rifiuti: la riforma degli Ato tra addentramento, monopolio e lotta dal basso' ('Prognostic Frame')

¹² Bijvoorbeeld in het programma van Athene: "Rights of homeless people within European social policies" en "Human rights and security policies in Europe and around the Mediterranean sea". In het programma van Malmö: "Student struggle across Europe" en "Chances and risks of the political changes in Latin America for young people". In het programma van Florence: "The crisis tribunal" en "What we talk about when we talk about Europe – Reclaiming Perspectives on Europe".

¹³ Bij activiteiten in het 'Diagnostic Frame' zijn een aantal terugkerende termen. Zoals 'perspective on', 'struggle', 'consequences', 'rights of', 'role of', 'example', 'report of', 'experiences'.

¹⁴ Zo is er in het programma van Athene een aantal activiteiten die alleen informatie geven over het onderwerp, maar niet direct de invulling van de activiteit. Bijvoorbeeld "Organic agriculture" en "Media and war".

¹⁵ Bijvoorbeeld in het programma van Athene: "How to continue the process of the 'Charter of our common principles of another Europe'" en "Can we change the World without taking power?". In het programma van Malmö: "Economic alternatives to neoliberalism – alternatives, visions and strategies" en "What sort of Europe do we want? + how do we create a socialist Europe?". In het programma van Florence: "The extreme right how to fight antidemocrats democratically. Challenges, possibilities and limits" en "Developing localizes and interconnected Glocal initiatives".

¹⁶ Bij dit Frame zijn ook een aantal veelvoorkomende termen: 'alternatives', 'for a new...', 'how to?', 'solution', 'what kind of...?', 'goals', 'training', 'rethinking', 'initiative', 'evolution and ways'

oplossingen niet vast staan, er moet binnen deze activiteiten nog mogelijkheid zijn om te discussiëren en samen tot een uitkomst te komen.

3) 'Motivational Frame':

Onder dit Frame vallen activiteiten die meer doelbewust en vastberaden zijn omschreven. Hierbij moet worden gedacht aan activiteiten die oproepen tot actie. Oplossingen en strategieën worden niet langer als mogelijkheid omschreven, maar als doelgerichte activiteiten die uitgevoerd moeten worden.^{17 18}

3.4 Hoofdthema's ESF programma's

Naast het toepassen van de 'Frame Analyse' worden in dit onderzoek ook de hoofdthema's in de programma's van ESF bijkomsten met elkaar vergeleken. Door te kijken of er thema's zijn die terugkeren in de programma's van het ESF is het mogelijk een bepaalde mate van continuïteit te ontdekken. Wanneer dit het geval is, zal er eerder mogelijkheid om een collectieve identiteit onder de deelnemers te creëren. De programma's bevatten ieder thema's die op een verschillende manier zijn omschreven.¹⁹ Hierdoor is het niet mogelijk de thema's direct met elkaar te vergelijken. Om te bepalen of er sprake is van een patroon in de thema's van het ESF, is gekozen om de activiteiten in te delen onder zogenaamde 'Global Justice Movement'-thema's.²⁰

De thema's zijn grotendeels afkomstig uit het onderzoek van Massimiliano Andretta (2003). In zijn onderzoek kijkt Andretta of er sprake is van een collectieve identiteit onder de deelnemers van het ESF in 2002 (Florence). Andretta heeft de deelnemers als open vraag voorgelegd wat zij het belangrijkste doel van het ESF vinden. Aan de hand hiervan heeft hij

---

¹⁷ Veel voorkomende termen bij dit Frame zijn: 'on trial!', 'promoting', 'time for change', 'kick out of!', 'alliance', 'solidarity'.

¹⁸ Bijvoorbeeld in het programma van Athene: "Women's assembly: women on the move, let's change Europe, let's change the World!" en "Kick NATO out of Europe". In het programma van Malmö: "Colonialism and imperialism on trial!" en "The labour movement – how to organize for the future?" "Building a European network of anti capitalistic trade unionism, for workers and trade Union rights". In het programma van Florence: "WORKERS RIGHTS – NO PRECARIOUS WORK – BASIC INCOM – PENSIONS setting a strategy to join the social struggles" en "FROM FIRENZE TO ATHENS...AND EVERYWHERE! 'Public launch of the Alter Summit's program of mobilizations"

¹⁹ Zo zijn er in het programma van Athene achttien thema's (zoals 'Agriculture' en 'The feminist alternative'). Bevat het programma van Malmö tien thema's (Bijvoorbeeld 'Building a Europe for a World of justice, peace and solidarity – against war, militarism and occupations'). Het programma van Florence heeft acht thema's (Bijvoorbeeld 'Social and Labour Rights').

²⁰ Bijvoorbeeld 'Social and Economic justice', 'Antineoliberalism', 'Mobilization', 'Anticapitalism', 'Pacifism', 'Ecology', 'Democratization', 'Civil & Human rights' en 'Women rights' (zie ondermeer Andretta 2003: 3-4).

de antwoorden ingedeeld onder de ‘Global Justice Movement’-thema’s. De conclusie van Andretta stelt dat er verschillen zijn tussen de deelnemers betreffende de collectieve identiteit, maar minder dan verwacht (Andretta 2003: 1-11). Het is te verwachten dat een dergelijke conclusie ook uit dit onderzoek zal komen.

De activiteiten in de programma’s van het ESF zullen worden ingedeeld onder de verschillende thema’s. Het is echter wel zo dat sommige activiteiten onder meerdere thema’s vallen.²¹ Dit komt doordat de programma’s verschillende thema’s bevatten en de activiteiten een verschillende invulling hebben. Hierdoor zijn er meer indelingen onder de thema’s dan dat er activiteiten zijn. Voor het onderzoek maakt dit niet uit, er wordt immers gezocht naar een continuïteit in de programma’s. Daarnaast zijn er ook een aantal activiteiten in het programma van Florence die niet zijn in te delen.²²

4. Analyse²³

4.1 ‘Frame Analyse’

In de ‘Frame Analyse’ is gekeken naar het Frame gebruik in de verschillende programma’s. In Tabel 2 komt voornamelijk naar voren dat de meeste activiteiten in ‘Diagnostic Frames’ worden geformuleerd. Bij de drie programma’s vallen de meeste activiteiten onder dit Frame. Er is echter niet veel verschil met de andere Frames. Zo liggen de ‘Diagnostic’ en ‘Motivational Frames’ in het programma van Athene dicht bij elkaar. Dit is ook het geval bij het programma van Malmö waar de ‘Diagnostic’ en ‘Prognostic Frames’ dicht bij elkaar liggen. Het programma van Florence vormt hierop een uitzondering: de ‘Prognostic’ en ‘Motivational Frames’ liggen in dit programma verder van het ‘Diagnostic Frame’ af. Wat betreft de ‘Frame Analyse’ is er dus gedeeltelijk sprake van overeenkomsten tussen de programma’s. Het ‘Diagnostic Frame’ wordt het meest gebruikt, het gebruik van de andere twee Frames is per programma verschillend.

---

²¹ Zo valt de activiteit ‘Climate Change’ in het programma van Athene alleen onder ‘Ecology’. Waar de activiteit ‘Women in the context of war, in struggle for peace and democracy’ in het programma van Malmö onder ‘Women’s Rights’ en ‘Pacifism’ valt in te delen.

²² De activiteiten uit het thema ‘MUSIC-THEATRE- MOVIES’.

²³ Uitgewerkte versies van de programma’s zijn beschikbaar indien gewenst. Zie voor de beknopte informatie van de programma’s van het ESF Appendix C (Athene), Appendix D (Malmö) en Appendix E (Florence).

Programma	<i>Diagnostic Frame</i>	<i>Prognostic Frame</i>	<i>Motivational Frame</i>
Athene	<u>111</u>	70	96
Malmö	<u>100</u>	89	71
Florence	<u>67</u>	33	38

4.2 Hoofdthema's ESF programma's

Er zijn drie hoofdthema's die het meest terug komen in de verschillende programma's: 'Social and Economic Justice', 'The European Union' en 'Mobilisation'. Zoals in Tabel 3 af te lezen is, komen deze thema's bij alle drie de programma's het meest voor. Wat betreft dit onderdeel is er dus sprake van een bepaald patroon in de drie programma's. Meer verschillen zitten in vergelijking met de andere thema's. Zo komen de thema's 'Antineoliberalism' en 'Ethics, Values, Solidarity' in de programma's van Malmö en Florence aanzienlijk minder voor dan in het programma van Athene.

De daling van thema's in het programma van Florence komt mede doordat dit programma in een aantal opzichten afwijkt van de andere twee programma's. Ten eerste staan hier minder thema's en activiteiten op het programma. Daarnaast zijn een aantal afwijkende activiteiten. Zo zijn de activiteiten die onder het thema 'MUSIC-THEATRE- MOVIES' vallen gericht op cultuur en vermaak. De programma's van Athene en Malmö bevatten dit soort activiteiten niet. Hoewel deze activiteiten als gevolg kunnen hebben dat de deelnemers met elkaar zullen gaan discussiëren, hoeft dit niet het geval te zijn. Deze activiteiten kunnen dan ook niet worden opgenomen in de vergelijking.

Onderwerpen	2006	2008	2012
<i>Social and Economic Justice</i>	<u>33</u>	<u>38</u>	<u>17</u>
<i>Civil and Human Rights</i>	21	20	1
<i>Ecology</i>	28	25	10
<i>Democratization</i>	12	19	16
<i>Ethics, Values, Solidarity</i>	14	9	1
<i>The European Union</i>	<u>61</u>	<u>55</u>	<u>35</u>
<i>Pacifism</i>	24	23	5
<i>Anticapitalism</i>	<u>39</u>	<u>36</u>	<u>18</u>
<i>Antineoliberalism</i>	28	11	7
<i>Mobilisation</i>	28	33	13
<i>Women Rights</i>	12	16	1
<i>Crisis</i>	3	6	8
<i>Making aware</i>	23	26	13

Wanneer in Tabel 4 verder wordt gekeken naar de verschillen in hoofdthema's, is er in het programma van Florence dus bij bijna alle thema's een daling te zien ten opzichte van de voorgaande programma's. Dit is niet het geval bij de thema's 'Democratization' en 'Crisis', waar een lichte stijging te zien is. Het programma van de ESF bijeenkomst in Florence lijkt zich dus op meerdere gebieden te onderscheiden van de voorgaande programma's.

Tabel 4: Veranderingen in hoofdthema's programma's ESF 2006/2008/2012			
Onderwerpen	2006/2008	2008/2012	2006/2012
<i>Social and Economic Justice</i>	<u>Toename +5</u>	Afname -2	Afname -16
<i>Civil and Human Rights</i>	Afname -1	Afname -19	Afname -20
<i>Ecology</i>	Afname -3	Afname -15	Afname -18
<i>Democratization</i>	<u>Toename +7</u>	Afname -3	<u>Toename +4</u>
<i>Ethics, Values, Solidarity</i>	Afname -5	Afname -8	Afname -13
<i>The European Union</i>	Afname -6	Afname -20	Afname -26
<i>Pacifism</i>	Afname -1	Afname -18	Afname -19
<i>Anticapitalism</i>	Afname -3	Afname -18	Afname -21
<i>Antineoliberalism</i>	Afname -17	Afname -4	Afname -21
<i>Mobilisation</i>	<u>Toename +5</u>	Afname -20	Afname -25
<i>Women Rights</i>	<u>Toename +4</u>	Afname -15	Afname -11
<i>Crisis</i>	<u>Toename +3</u>	<u>Toename +2</u>	<u>Toename +5</u>
<i>Making aware</i>	<u>Toename +3</u>	Afname -13	Afname -10

5. Resultaten & Discussie

Wanneer gekeken wordt naar de resultaten van de 'Frame Analyse' is er een duidelijke overeenkomst zichtbaar tussen de programma's van de drie ESF bijeenkomsten. De meeste activiteiten zijn in het 'Diagnostic Frame' geformuleerd. Er zitten wel verschillen in toepassing van de andere Frames. Deze verschillen zijn echter niet groot genoeg om te kunnen spreken van verschillen in aanpak. Wanneer gekeken wordt naar het programma van Athene, wat voor de financiële crisis plaatsvond, zijn er ook geen grote verschillen met de andere twee programma's van na de financiële crisis. Door de stijging in de publieke onvrede over de EU was het te verwachten dat er na de financiële crisis juist meer in 'Motivational Frames' geformuleerd zou worden, maar dit is in het programma van Malmö niet het geval. In het programma van Florence ligt het aantal activiteiten onder het 'Motivational Frame' wel hoger, maar dit is een verwaarloosbaar verschil met de activiteiten onder het 'Prognostic Frame'.

Bij het andere deel van de analyse, het vergelijken van hoofdthema's in de ESF programma's is ook een zekere mate van continuïteit te ontdekken. In alle drie de programma's komen dezelfde hoofdthema's terug. Wanneer gekeken wordt naar de Frames

waarin deze thema's zijn geformuleerd, zijn er enige verschillen onder de drie programma's. Zo is het thema 'Social and Economic Justice' bij de programma's in Athene en Florence voornamelijk in 'Diagnostic Frames' geformuleerd. In het programma van Malmö waren dit vooral 'Prognostic Frames'. Het thema 'The European Union' is dan weer bij de programma's in Malmö en Florence voornamelijk in 'Prognostic Frames' geformuleerd, waar dit in Athene meer 'Motivational Frames' betrof. Het thema 'Anticapitalism' is wel bij alle drie programma's voornamelijk in 'Prognostic Frames' geformuleerd. Deze verschillen zijn ook hier niet te verklaren aan de hand van tijd of plaats van de ESF bijeenkomsten.

Wanneer gekeken wordt naar de resultaten van het onderzoek van Andretta (2003) blijkt 'Social Justice' ook als een van de belangrijkste thema's wordt aangevoerd. De deelnemers geven aan dat de verschillen tussen verdeling in Noord- en Zuid-Europa hierbij een grote rol spelen (Andretta 2003: 3). Het thema 'Anticapitalism' is in het onderzoek van Andretta niet een van de hoofdthema's. Wellicht komt dit doordat het thema terug komt in andere onderdelen. Het thema 'The European Union' heeft Andretta niet specifiek opgenomen. Wanneer de continuïteit dus verder wordt door getrokken naar de eerste bijeenkomst van het ESF, zijn er wel meer verschillen zichtbaar.

De twee mogelijke aspecten van verschil, tijd en plaats van de ESF bijeenkomsten, lijken niet voor grote verschillen te zorgen. Athene heeft als bijeenkomst van voor de financiële crisis meer 'Motivational Frames' dan de andere twee programma's (hoewel hier weinig verschil zit met Florence). De verschillen in regio komen ook niet heel duidelijk naar voren.

Het programma van Florence lijkt wel voor een bepaald breekpunt te zorgen in vergelijking met de andere twee programma's. Veel activiteiten zijn in het Italiaans geformuleerd, waardoor een grote groep deelnemers zich buiten gesloten kan voelen. Dit is een opmerkelijke keuze, gezien het ESF wil uitstralen een open forum te zijn voor alle Europeanen. Het programma van Florence bevat ook meer culturele activiteiten dan de andere twee programma's. Hoewel deze activiteiten wel degelijk bij kunnen dragen aan de vorming van collectiviteit dreigt het gevaar van een te 'licht' en 'algemeen' op gezet programma.

Het ESF heeft al eerder kritiek gehad over de inhoud van de programma's. Zo stelt Simon Tormey (2004) dat de ESF bijeenkomst in Londen teveel gericht is op vermaak en entertainment (2004: 149-150). Culturele activiteiten kunnen bijdragen aan het creëren van een collectieve identiteit onder de deelnemers van het ESF. Wanneer gekeken wordt de film activiteit '*Common Struggles*', kan dit zeker bijdragen aan het eenheidsgevoel. De mogelijkheid om te discussiëren wordt hierdoor echter wel minder. De opzet van het ESF om de mogelijkheid te bieden aan het horen van groeperingen en individuen wordt door het

kijken van een film in ieder geval niet direct vergroot.

Naast kritiek over het ontbreken van inhoud zijn er in het verleden ook protesten geweest over de besluitvormingsprocessen van het ESF. Zo stelt een activist tijdens de ESF bijeenkomst in Londen [...] ‘‘Local authorities and political parties were dictating the (rules of the) Forum through the control of budget. The process in the UK reflected everything we are fighting against ‘’ [...] (website IPS News Agency 2013). Tijdens de ESF bijeenkomst in Athene ontstonden ook rellen vanwege de strijd tussen de horizontale en verticale macht binnen het ESF (Giugni *et al.* 2009: 211). De bijeenkomst van het ESF in in Malmö kreeg kritiek op het programma waar te veel steun zou zijn aan terroristische groeperingen (website Sysvenskan 2013).

Wat zeggen deze ontwikkelingen van het ESF over de rol die zij kunnen spelen als Europese sociale beweging? Het is duidelijk dat het merendeel van de activiteiten tijdens ESF bijeenkomsten gericht zijn op het discussiëren over thema’s die een gunstig effect kunnen hebben op het doen ontstaan van een Europese ‘critical sphere’. Tijdens de bijeenkomsten stelt men zich kritisch op en wordt gediscussieerd en gesproken over veelzijdige onderwerpen. Er is dan ook voldoende potentie aanwezig om een collectieve identiteit onder de deelnemers te doen ontstaan en deze uit te bouwen naar een Europese identiteit. Wanneer echter wordt gekeken naar de volgende stap die noodzakelijk is om een rol te spelen in het doen ontstaan van een ‘critical sphere’ op Europees niveau, lijkt het ESF tot stil stand te zijn gekomen. Niet alleen is er sprake van een dalend aantal deelnemers, ook schijnt er weinig met de standpunten te worden gedaan. Momenteel lijkt het dan ook sterk dat het ESF zal gaan bestaan uit een harde kern ‘ESF-ers’ en niet tot een transnationale sociale beweging die kan bijdragen in het vertegenwoordigen en creëren van een ‘Europese’ identiteit.

6. Conclusie

Tijdens de eerste bijeenkomst van het ESF in Florence (2002), leek het ESF van grote toegevoegde waarde op de bestaande sociale bewegingen in Europa. Door samen te komen op Europees niveau hadden groeperingen en individuen de mogelijkheid hun stem te laten horen op hoger niveau. In het bijzonder het heterogene, diverse karakter van het ESF maakte dit forum tot een actor die een grote rol zou kunnen spelen in de vorming van de Europese identiteit. Naar aanleiding van het proces van ‘Europeanization’ is in dit onderzoek gekeken naar de collectieve identiteit binnen een transnationale sociale beweging als het ESF.

In dit onderzoek is de collectiviteitvorming van het ESF onderzocht door gebruik te maken

van de programma's van ESF bijeenkomsten. De programma's zijn onderzocht op 'Frame Analyse' en er is een vergelijking gemaakt van de hoofdthema's. Aan de hand hiervan kunnen twee uitspraken worden gedaan over de collectieve identiteit binnen het ESF. Wat betreft de 'Frame Analyse' is er sprake van overeenkomst tussen de programma's: bij alle drie de programma's worden de activiteiten voornamelijk in 'Diagnostic Frames' geformuleerd. Het vergelijken van de hoofdthema's in de programma's toont ook een bepaalde mate van continuïteit. Bij alle drie de programma's vallen de meeste activiteiten onder de thema's 'Social and Economic Justice', 'Anticapitalism' en 'The European Union'. Verschillen in tijd en periode van de bijeenkomsten lijken geen effect te hebben op de twee onderzochte onderdelen.

Tot zover lijkt de vorming van een collectieve identiteit onder de deelnemers van het ESF mogelijk te zijn. Wanneer er echter verder wordt gekeken dan deze resultaten dient er een minder positief standpunt te worden ingenomen. Het ESF lijkt als sociale beweging namelijk tot stilstand te zijn gekomen. Deelnemersaantallen lopen de laatste jaren terug en er lijken geen concrete stappen te worden ondernomen om in de praktijk iets met de standpunten te doen. De mogelijkheid bestaat dat deelnemers dus onvoldoende resultaat zien en daarom afhaken. Het is dus de vraag in hoeverre een bijeenkomst die om de zoveel jaar wordt georganiseerd, voldoende fundament kan bieden voor de collectieve identiteit van een transnationale sociale beweging als het ESF. Wat is het nut om naar de andere kant van Europa te reizen als er geen veranderingen komen?

Wanneer wordt terug gegaan naar de hoofdvraag van dit onderzoek: 'Is er in het ESF sprake van een collectieve identiteit onder de deelnemers?' ben ik ook van mening dat hier niet volledig positief op kan worden geantwoord. Hoewel er op papier sprake kan zijn van een collectieve identiteit, is hier in de praktijk te weinig aanwijzing voor. Er is gesteld dat een collectieve identiteit kan fluctueren en het niet noodzakelijk is dat er veel binding onder de deelnemers hoeft te bestaan. De vraag is echter wat voor waarde een dergelijke collectiviteitsvorming in dat geval heeft. Wanneer de deelnemers van het ESF alleen een bepaalde mate van saamhorigheid ervaren als zij samenkomen, maar deze binding na een aantal dagen wegvalt, hoe in hoeverre kan het ESF dan iets betekenen voor de Europese 'critical sphere'?

Op deze vraag kan geen eenduidig antwoord worden gegeven. Er kan wel worden gezegd dat het ESF als transnationale sociale beweging potentie heeft om bij te dragen aan de 'critical sphere'. Hoewel het programma van Florence wellicht kritiek kan krijgen op sommige onderdelen van het programma, toont de vergelijking van hoofdthema's ook

bepaalde pluspunten. Zo laat dit programma een stijging van de thema's 'Crisis' en 'Democratization' zien. Door te focussen op een beperkt aantal hoofdpunten is er minder aandacht voor de diversiteit in het ESF, maar er komt mogelijk wel meer verdieping in de gekozen onderwerpen.

Het thema 'Making Aware' heeft in het programma van Florence ook veel aandacht gekregen. Het bekend maken van de standpunten en inzichten is een belangrijk onderdeel waar het ESF zich op zou moeten gaan richten. Door aan de Europese bevolking duidelijk te maken wat er nodig is om de EU te veranderen en verbeteren, is het ESF op twee manier bezig met het doen ontstaan van een 'critical sphere'. Enerzijds worden Europeanen zich bewust van de verschillen die noodzakelijk zijn voor verbetering. Anderzijds zijn zij bezig met het doen ontstaan van een Europese identiteit. Door te focussen op de mogelijkheden die er zijn voor Europa, is men meer met Europa bezig dan met de negatieve kanten. Door te werken aan Europa met Europeanen is 'another Europe' zeker mogelijk.

7. Referenties

Boeken en artikelen:

- Van Aelst, Peter en Stefaan Walgrave. 2001. 'Who is that (wo)man in the street? From the normalisation of protest to the normalization of the protester', *European Journal of Political Research*, Volume 39, pp. 461-486.
- Andretta, Massimiliano. 2003. 'Transnational activists: from shared ideas to collective identity. The case of the First European Social Forum', *Colloque 'Les mobilisations altermondialistes'*, pp. 1-13.
- Babbie, Earl. 2010. *The Practice of Social Research*, 12e editie. Belmontnh: Wadsworth.
- Bendford, Robert D. 1997. 'An Insider's Critique of the Social Movement Framing Perspective', *Social Inquiry*, Volume 67, Nummer 4, pp. 409-430.
- Bendford, Robert D. en David A. Snow. 2000. 'Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment', *Annual Review of Sociology*. Volume 26. pp. 611-639.
- Börzel, Tanja en Diana Panke. 2010. 'Europeanization' in *European Union Politics*. Michelle Cini en Nieves Pérez-Solórzano Borragán (editors), 3e editie. Oxford: Oxford University Press.
- Chrysochoou, Dimitris N. 2010. 'Europe's Contested Democracy' in *European Union Politics*. Michelle Cini en Nieves Pérez-Solórzano Borragán (editors), 3e editie. Oxford: Oxford University Press.
- Cini, Michelle en Nieves -Solórzano Borragán. 2010. 'Introduction' in *European Union Politics*. Michelle Cini en Nieves Pérez-Solórzano Borragán (editors), 3e editie. Oxford: Oxford University Press.
- Cini, Michelle en Nieves -Solórzano Borragán. 2010. 'Glossary in *European Union Politics*. Michelle Cini en Nieves Pérez-Solórzano Borragán (editors), 3e editie. Oxford: Oxford University Press.
- Della Porta, Donatella en Mario Diani. 2006. *Social Movements: An Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Della Porta, Donatella en Manuela Caiani. 2009. *Social Movements & Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
- Della Porta, Donatella. 2009. "Another Europe: An introduction" in *Another Europe: Conceptions and practices of democracy in the European social forums*. Donatella della Porta (editor) Londen: Routledge.
- Diani, Mario. 1992. 'The concept of social movements', *The Sociological Review*, Volume 40, Nummer 1, pp. 1-25.
- Flesher Fominaya, Cristina. 2010. 'Collective Identity in Social Movements: Central Concepts and Debates', *Sociology Compass*, Volume 4/6, pp. 393-404.
- Gecas, Viktor. 2000. "Value Identities, Self-Motives, and Social Movements" in *Self, Identity, and Social Movements*. Sheldon Stryker, Timothy J. Owes, en Robert W. White (eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Giugni, Marco, Marko Bandler en Nina Eggert. 2006. 'How far does the Classic Social Movement Agenda Go in Explaining Transnational Contention?' *Civil Society and Social Movements Programme Paper*, Nummer 24, pp. 1-23.
- Haug, Christoph, Nicolas Haeringer en Lorenze Masca. "The ESF organizing process" in *Another Europe: Conceptions and practices of democracy in the European social forums*. Donatella della Porta (editor) Londen: Routledge.
- Johnston, Hank. 2002. "Verification and Proof in Frame and Discourse Analysis" in *Methods of Social Movement Research*. Bert Klandermans en Suzanne Staggenbord (eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Klandermans, Bert en Marga de Weerd. 2000. "Group identification and Political Protest" in *Self, Identity, and Social Movements*. Sheldon Stryker, Timothy J. Owes, en Robert W. White (eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kriesi, Hanspeter. 2004. "Political Context and Opportunity" in *The Blackwell Companion to Social Movements*. Snow, David A., Sarah A. Soule en Hanspeter Kriesi (editors). Malden: Blackwell Publishing
- McLaren, Lauren. 2010. "Public Opinion and the EU" in *European Union Politics*. Michelle Cini en Nieves Pérez-Solórzano Borragán (editors), 3e editie. Oxford: Oxford University Press.
- Polletta, Francesca en James Jasper. 2001. 'Collective identity and social movements', *Annual Review of Sociology*, Volume 27, pp. 283-305.
- Ross, George. 2009. "Euro-Politics in Transition" in *European Politics in Transition*. Mark Kesselman en Joel Krieger (eds.), 6e editie. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Roth, Silke. 2000. "Developing Working-Class Feminism: A Biographical Approach to Social Movement Participation" in *Self, Identity, and Social Movements*. Sheldon Stryker, Timothy J. Owes, en Robert W. White (eds.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Snow, David. 2001. 'Collective Identity and Expressive Forms', *CSD Working Papers*, UC Irvine: Center for the Study of Democracy, pp 1-12.
- Standard Eurobarometer 77. 2012. *Public Opinion in the European Union: First Results*. TNS Opinion & Social, European Commission. On-line beschikbaar via: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb77_first_en.pdf (bezoekt op 11 juni 2013).
- Tormey Simon. 2004. 'The 2003 European Social Forum: Where next for the anti-capitalist movement?' *Capital & Class Sage Journals*. pp 149-157.

Websites

ESF 2006

www.ebookbrowse.com/esf-program-06-pdf-d18558785 (bezocht op 17 mei 2013, link op 22 mei 2013 niet meer beschikbaar. Programma echter wel op pdf beschikbaar indien gewenst).

ESF 2008

Open Space Forum (2008) 'European Social Forum 2008'

[www.openspaceforum.net/twiki/tiki-](http://www.openspaceforum.net/twiki/tiki-index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1)

[index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1](http://www.openspaceforum.net/twiki/tiki-index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1) (bezocht op 22 mei 2013).

ESF 2012

Firenze 10+10 (2012) 'Program of Firenze 10+10'

www.firenze1010.eu/index.php/the-event/program1 (bezocht op 22 mei 2013)

Firenze 10+10 (2012) 'World Social Forum Charter of Principles

www.firenze1010.eu/index.php/the-event (bezocht op 22 mei 2013).

Inter Press Service: News Agency

Stefania Milan (2004). 'European Social Forum: Different Paths Emerge'.

<http://www.ipsnews.net/2004/10/european-social-forum-different-paths-emerge/> (bezocht 22 mei 2013).

Nederlands Architectuur Instituut (2013) 'Rem Koolhaas/OMA/AMO – Webdossier – New EU-Flag'

www.nai.nl/museum/tentoonstellingen/digitaal/item/_pid/kolom2-1/_rp_kolom2_1_elementId/1_9967 (bezocht 16 juni 2013).

NRC Handelsblad

Marije Willems (2013) 'Uitslagen Engeland stromen binnen: doorbraak anti-EU-partij UKIP'

<http://www.nrc.nl/nieuws/2013/05/03/uitslagen-engeland-stromen-binnen-doorbraak-anti-eu-partij-ukip/> (bezocht op 16 juni 2013).

Sysvenskan

Lisa Abramowicz (2008) 'Obehagliga inslag på ESF-seminarierna'

<http://www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/obehagliga-inslag-pa-esf-seminarierna/> (bezocht 22 mei 2013).

Appendix A – Achtergrondinformatie Europees Sociaal Forum

Plaats	Datum	Deelnemers
Florence	6-10 november 2002	60,000
Parijs	12-15 november 2003	60,000
Londen	15-17 oktober 2004	25,000
Athene	4-7 mei 2006	35,000
Malmö	17-21 september 2008	13,000
Istanbul	1-4 juli 2010	5,000²⁴
Florence	8-11 november 2012	4,000²⁵

Bron: Haug *et al.* 2009: 28 ‘‘The ESF organizing process’’ in *Another Europe: Conceptions of democracy in the European social forums*. Donatella della Porta (editor) Londen: Routledge

---

²⁴ Bron: ‘Another Social Forum was possible’ (2010)
www.socialistworld.net/mob/doc/4389 (bezocht 22 mei 2013).

²⁵ Bron: ‘Federalist participation to Florence 10+10 Social Forum’ (2012)
www.federalists.eu/uef/news/federalist-participation-to-florence-10-10-social-forum/ (bezocht 22 mei 2013).

Appendix B – Bronnen ESF programma's

ESF Athene (2006)

www.ebookbrowse.com/esf-program-06-pdf-d18558785 (voor het laatst bezocht op 17 mei 2013, link op 22 mei 2013 niet meer beschikbaar. Programma echter wel op pdf beschikbaar).

ESF Malmö (2008)

Open Space Forum (2008) 'European Social Forum 2008'

[www.openspaceforum.net/twiki/tiki-](http://www.openspaceforum.net/twiki/tiki-index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1)

[index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1](http://www.openspaceforum.net/twiki/tiki-index.php?page=SocialForums:EuropeanSocialForum&pagenum=1) (bezocht op 22 mei 2013).

ESF Florence (2012)

Firenze 10+10 (2012) 'Program of Firenze 10+10'

www.firenze1010.eu/index.php/the-event/program1 (bezocht op 22 mei 2013).

Appendix C - Programma ESF Athene (2006)

Activiteiten programma ESF Athene (2006)	
Thema	Totaal
Agriculture	8
Democracy and fundamental rights	13
Discrimination, rascism, the far right	8
Economic policies in Europe	9
Education, culture and media	22
Environment	17
Europe in liberal globalization	29
Lack of security poverty exclusion	7
Migrations in Europe	15
Movement strategy	29
Repressive law and order policies	9
Social rights, public services, social protection	28
The feminist alternative	10
The workplace	12
Urban policies, cities	8
War and Peace	36
Where is the EU headed	9
Special activities	8
<u>Totaal</u>	<u>277</u>

Appendix D - Programma ESF Malmö (2008)

Activiteiten programma ESF Malmö (2008)	
Thema	Aantal activiteiten
Working for social inclusion and social rights - welfare, public services and common goods for all	35
Working for a sustainable World, food sovereignty, environmental and climate justice	26
Building a democracy and rights based Europe, against "securitarian" policies. For participation, openness, equality, freedom and minority rights	18
Working for equality and rights, acknowledging diversities, against all forms of discrimination. For feminist alternatives against patriarchy.	18
Building a Europe for a world of justice, peace and solidarity - against war, militarism and occupations.	33
Building labour strategies for decent work and dignity for all - against precarity and exploitation.	27
Economic alternatives based on peoples needs and rights, for economic and social justice.	20
Democratizing knowledge, culture, education, information and mass media	29
Working for a Europe of inclusiveness and equality refugees and migrants - fighting against all forms of racism and discrimination	15
Social movements, the state and future of Global Justice Movement	39
<u>Totaal</u>	<u>258</u>

Appendix E - Programma ESF Florence (2012)

Activiteiten programma ESF Florence (2012)	
Thema	Aantal activiteiten
Austerity, Debt, Finance and Economic Governance	22
Democracy in Europe	27
Europe and the World- peace/struggles	13
Interconnection - common action	5
MUSIC - THEATRE – MOVIES	27
Natural and Social Commons	28
Social and Labour Rights	13
SPECIAL EVENTS	3
Totaal	138